

Home	Netwerk	Actueel	Tijdschrift	Recensies	Forum	Databanken	Info	Contact	Engels
----------------------	-------------------------	-------------------------	-----------------------------	---------------------------	-----------------------	----------------------------	----------------------	-------------------------	------------------------

Recensielijst

Terug

Peter Thissen, *Cel en wereld. Kartuizers en boeken in Roermond (1376-1783)*

Leuven: Peeters, 2014, 628 p.

ISBN 978-90-429-3177-0, € 76,00.

Als een poëtica van het geestelijk boek van de vijftiende tot en met de achttiende eeuw, zo leest *Cel en wereld*. In de handelseditie van zijn Nijmeegs proefschrift uit 2012 onder leiding van Peter Nissen bestudeert Peter Thissen *Kartuizers en boeken in Roermond (1376-1783)*. Daarvoor vertrekt hij van de catalogoog die Willem-Joseph Peeters (°1705-†1753) van de kloosterbibliotheek van zijn Roermondse kartuis opstelde. Deze catalogoog is onderverdeeld in 28 classes, te weten 25 thematische en 3 meer specifieke rubrieken. Tot deze laatste drie groepen behoren respectievelijk dertig verboden boeken, de manuscripten van Dionysius van Ryckel (°1402-†1471) en de andere handgeschreven boeken. Hoewel hij een catalogoog van bijna duizend pagina's opstelde, beschreef Peeters niet de deelcollecties die zich in het broederhuis, de refter, de kerk, de kapittelzaal en vooral in de cellen van de prior en de monniken bevonden.

Cel en wereld beperkt zich niet tot de analyse van de ontwikkeling en het beheer van de bibliotheek per tijdvak, maar handelt ook uitgebreid over het literaire leven in de kartuis, maakt een vergelijking met de samenstelling van de kloosterbibliotheeken in Roermond waarbij tevens de boekverkoop en het boekbezit in die stad ter sprake komen. Verder biedt Thissen een ruime kijk op de schenkingen, de collectievorming en de ontleningen van Europese kartuizerbibliotheeken, de kopieerarbeid in kartuizen en andere kloosters of nog de structuur en ontsluiting van monastieke bibliotheeken.

De echte start van de Bethlehemse boekencollectie kwam er met de geschriften van en het benodigde materiaal voor de compiler Dionysius de Kartuiser, die een immens uitgebreid oeuvre, ruimer dan alleen theologie, bijeen schreef. In de zestiende eeuw fungeerde de bibliotheek als een soort erfgoedbibliotheek om de autografen van Dionysius te bewaren, opdat diens geschriften op initiatief van de Keulse kartuis uitgegeven konden worden. De grootte van de manuscriptcollectie is moeilijk te bepalen, maar als de 177 banden, waarvan

27 *Dionysiana*, — en die goed zijn voor zowat 700 titels — in Peeters' catalogus als uitgangspunt genomen worden, dan kan in vergelijking met andere Europese kartuizen van een redelijk bescheiden handschriftenbestand gesproken worden. Tegenover de ordeklousters van Amsterdam en Monnikhuizen is dat dan weer een behoorlijk flinke collectie, waarvan, zoals te verwachten de kern uit theologische manuscripten bestond. Qua acquisitiebeleid zijn de namen van een zestal kopiïsten onder de eigen monniken gekend, net als de namen van enkele schenkers. De aankoop van boeken nam een veel belangrijker plaats in.

De verschuiving van geschreven naar gedrukt boek vond geleidelijk aan plaats, zodat er rond 1500 een zestigtal wiegedrukken aanwezig waren. In eerste instantie heeft Bethlehem die gedrukte werken aangeschaft die niet in manuscript aanwezig waren. Niet minder dan 27 convoluten met daarin ook handgeschreven onderdelen getuigen van deze evolutie. Qua inhoudelijke samenstelling zijn er nauwelijks wijzigingen: enkel de toename van het aantal preekbundels is opvallend. Aan de taal (bijna uitsluitend Latijn) wijzigde evenmin veel, terwijl qua formaten (vooral grote foliobanden, een derde kwartoformaat) pas vanaf 1530 octavo's en later ook duodecimo's zich bij het boekenbestand vervoegden. Daar waar Straatsburg en Venetië vrij snel verdwenen als bibliopolis, namen naast de blijvers Keulen en Bazel vanaf de zestiende eeuw Parijs, Lyon, Antwerpen en later ook Leuven een belangrijke plaats in als uitgeverijstad.

De institutionele banden tussen de Bethlehemkartuis en hun Keulse ordegenoten, weerspiegelden zich evenzeer in de bibliofiele oriëntatie. Veel Roermondse broeders, wier kartuis was gesticht vanuit de Barbarakartuis in Keulen, trokken naar die stad voor hun universitaire studies. Talrijke mystieke teksten en edities van oudere auteurs vonden via Keulse jezuiten en kartuizer kringen hun weg naar Roermond. De editie van de *Opera* van Dionysius de Kartuis nam in dit proces een belangrijke plaats in.

Na een periode van stagnatie die inzette met de val van Antwerpen (1585), werden er tussen het begin van het Twaalfjarig bestand (1609-1621) en 1660 meer boeken verworven dan in de anderhalve eeuw ervoor. Veel meer dan kartuizerauteurs domineerden in deze periode, net als in veel andere tijdvakken, de jezuitenauteurs. Het mystieke werk stond met bijna 40% van de aanwinsten, samen met het geschiedkundig en het al dan niet geleerde hagiografisch werk, bijzonder in de belangstelling.

De periode van 1660 tot de redactie van de catalogoog in 1742 kenmerkte zich door een erg bescheiden boekverwerving, net als in de meeste andere achttiende-eeuwse kloosterbibliotheken. Met het (anti-)jansenisme nam het belang van de exegeese, de moraal en de homiletiek toe, terwijl de belangstelling voor nieuwe mystieke werken kelderde. In een afzonderlijke kerker, vermoedelijk kort bij de priorcel gelegen, werden iets meer dan dertig verboden boeken, vooral *jansenistica*, afgezonderd.

In vergelijking van Peeters' catalogus zijn de boekenlijsten opgesteld in 1783-1784 bij de opheffing van het klooster beduidend minder volledig. Er verdwenen geregeld boeken naar relaties of naar met de confiscatie belaste ambtenaren. Alvast het necrologium, dat nog een aanvulling kreeg in of na 1791, lijkt aan de confiscatie ontsnapt te zijn. Duidelijk is dat de al eerder ingezette stagnatie van de boekverwerving bleef voortduren tot de opheffing. De rekenpost voor codices zal geen grote hap uit het kloosterbudget gehaald hebben. Thissen becijferde dat dit ergens rond de 2% bedroeg.

Net als de Bethlehembibliotheek een bestaan in de luwte had geleid, zo verging het Peeters' catalogus: zijn werkstuk bleef een goed bewaard geheim van stille kartuizers. Als catalogograaf had hij met zorg alfabetische indexen aangelegd — ongetwijfeld door gebruik te maken van de ruggen van (speel)kaarten — en uitgebreide titelbeschrijvingen gemaakt. In de (met andere bibliotheekcatalogi vergeleken) rijke beschrijvingen verstrekke hij bijkomende boekinterne en -externe informatie. Soms ontgingen hem gewichtige zaken, zo liet hij bijvoorbeeld enkele geïdentificeerde werken van de eigen monniken Bartholomeus

van Maastricht (†1446) en Dionysius van Ryckel als anoniem doorgaan. Veel schenkingen die Peeters onvermeld laat, zijn van lokale clerici, zoals het legaat door de plaatselijke kapitteldeken Petrus Pollius (°ca. 1575-†na 1626) van twaalf foliodelen van de *Annales ecclesiastici* van kardinaal Caesar Baronius (°1538-†1607). Via afzonderlijke inhoudsopgaves, die het meest voorkwamen bij *Opera omnia* van kerkvaders, bemiddelde hij de lezer nog gericht naar de inhoud. In zijn catalogus ordende Peeters de boeken per onderwerp. Elke thematische rubriek werd aangeduid met een andere letter. Zo functioneerde Peeters' catalogus in de eerste plaats als een standplaatscatalogus. De bibliotheekordening volgde een klassiek schema dat in veel kloosterbibliotheken gehanteerd werd, maar toch regelmatig afweek van de Keulse kartuis die in andere opzichten een voorbeeld voor Roermond vormde. In dezelfde volgorde als de catalogus stonden de boeken opgesteld in de ruimte, te weten op de verdieping boven de kapittelzaal. Per schap plaatsten de monniken boeken van eenzelfde formaat bij elkaar. In een afzonderlijk meubel, een capsula, werden de *Dionysiana* gekoesterd. De boeken die Peeters niet terugvond in de bibliotheek werden in de catalogus gemarkeerd als definitief verloren (*perdita*), tijdelijk ontbrekend (*desiderata*) of zoek geraakt (*deesse*).

Een belangrijk onderdeel is de methodologische verantwoording bij de studie van de omlooptijd van boeken, die volgt op de uitgebreide bijlage met tabellen. Thissen rekent met een periode van dertig jaar na de uitgavedatum om te bepalen wanneer een boek zich bij de collectie van Bethlehem vervoegde. Dit betekent dat een boek in elk van de dertig jaar na het uitgavejaar voor één dertigste meetelt. Deze inschatting baseert hij op een hele reeks voorbeelden en plaatst hij tegenover het werk van andere onderzoekers die er soms achteloos van uitgaan dat een boek onmiddellijk na de druk in een bibliotheek belandde.

Cel en wereld leest als een receptiegeschiedenis van het geestelijke boek uit Antwerpen, Keulen en Leuven in een kleine bisschopsstad. Het is een studie van de boekcultuur in religieuze middens, meer bepaald bij de kartuizers, met het middelgrote Bethlehem te Roermond als voorbeeld. In zowat alle domeinen van de collectievorming, de bibliotheekwerking en -ontsluiting trekt Thissen parallellen met Europese kartuizen en kloosters van andere congregaties. Daarmee zet hij het stille werk van Peeters in de luwte van een bescheiden klooster, dat eeuwenlang in het zog van de Keulse Sint-Barabarakartuis gefunctioneerd heeft, op de kaart.

<http://www.peeters-leuven.be/boekoverz.asp?nr=9632>

recensie door Janick Appelmans

Geplaatst: 11-JAN-18

Bibliografische verwijzing:

Janick Appelmans: Recensie over: Peter Thissen, *Cel en wereld. Kartuizers en boeken in Roermond (1376-1783)*. Leuven: Peeters, 2014, 628 p. in: <<http://www.trajectaportal.eu>>